

NICOLAE MATEESCU MATTE
UNIVERSITATEA DIN MONTREAL
DOCTOR HONORIS CAUSA 1995

ERA AEROSPAȚIALĂ ȘI SUPRAVIEȚUIREA

Prof.univ.dr. Nicolae Mateescu Matte

Membru de onoare al Academiei Române

Stimați colegi,

Intensitatea emoției resimțită de revenirea în orașul meu natal - după lungi, prea lungi, decenii de înstrăinare, depășește alegerea cuvintelor apropiate pe care doresc să vi le adresez pentru primirea privilegiată ce mi-o faceți, precum și pentru importanta distincție cu care mă onorează Senatul Universității din Craiova.

Pe drumul vieții și al destinului - care m-a forțat să-mi desfășor cariera științifică departe de rădăcinile copilăriei și adolescenței, amintirile lăsate în urmă mi-au înșeninat efortul și mi-au fortificat curajul și speranța de reîntoarcere.

Am încercat să nu fiu un fiu prodig, am năzuit că, într-o zi - după ce vifornița ce se abătuse asupra neamului românesc va trece - voi putea reîntregi familia mea craioveană și să-i ofer rezultatul peregrinării mele intelectuale.

Împărtășindu-vă sentimentele puternice care mă domină, doresc - în același timp - să vă exprim gratitudinea pentru decernarea titlului de **Doctor honoris causa**, pe care-l voi purta cu mândrie și umilință.

Domnule Rector,

Aprecierile dumneavoastră generoase le consider adresate - în bună parte - profesorilor mei olteni, care mi-au deschis primele orizonturi și căile educației, concepute fără frontieră, în perpetuă devenire; între strădania de a înțelege și ameliora cunoștințele prezentului și viziunea de a concepe și a ne apropia viitorul.

Am fost, de timpuriu, impresionat și inspirat de publicațiile visătorilor zborurilor spațiale - de la Jules Verne - în secolul trecut¹ și până la marele pionier român Hermann Oberth², inventatorul primelor rachete spațiale.

Privilegiat să fiu contemporan cu zorii erei spațiale, în 1957, opiniile mele juridice găseau - datorită noii tehnologii - confirmare, iar doctrina profesată, acceptare.

Cortina de fier - care m-a separat de țară, după nefastul Tratat de la Yalta și de la felul cum a fost aplicat - m-a găsit la Paris, unde pregăteam imprimarea primelor cărți.

Decepția era cu atât mai puternică, cu cât speram că - după ultimul război mondial - promisiunile făcute în "Carta Atlanticului" (semnată în 1941, de către Președintele Roosevelt și Primul Ministru Churchill), privitor la garantarea libertății de circulație internațională și a unei păci echitabile și juste pentru toate popoarele, vor deveni realitate³.

¹ Jules Verne, **De la Terre a la Lune**, 1865

² Herman Oberth, **Die Raketen zu den Planetenraumen**, Munich, 1923, p.86 și urm.

³ Nicolas Mateesco Matte (citată, mai departe, Mateesco), **Traeties on Air-Aeronautical Law**, ediția a treia, 1981, Ed. Pedone, Paris, p.126.

Drepturile statale clasice - pe care se bazează realitățile internaționale - suveranitatea absolută, egalitatea de fapt și independența - continuau să se aplice și după trecerea de la războiul "cald" la războiul "rece".

Două evenimente au determinat atunci alegerea doctrinei juridice pe care am adoptat-o, dezvoltat-o și deseminat-o, ulterior.

Primul eveniment a fost participarea mea în 1948, ca stagiar-jurist la cea de-a doua Adunare Generală a Națiunilor Unite și la activitățile depuse de Eleonor Roosevelt pentru aprobarea "Cartei Universale ale Drepturilor Omului".

În cadrul conferinței ce am pronunțat, cu acea ocazie, căutam să clarific relațiile între drepturile individuale, statale și ale comunității internaționale, în contextul noului drept ce se profila⁴: drept internațional - terestru, maritim și aerian - rezultat al noilor tehnologii, care influențaseră activitățile economice și socio-politice umane.

În fapt, noile domenii: terestre (descoperite sau restructurate după accesunea la independența politică a fostelor colonii), maritime (platoul continental și resursele ce ofereau solul și subsolul său) și aeriene (situat în înălțime și tinzând spre ultima frontieră aerospațială), m-au convins să-mi dirijez cercetările și publicațiile ce au urmat, spre o doctrină care sugera înlocuirea drepturilor considerate încă fundamentale - ale statelor, cu drepturi bazate pe suveranitate funcțională, interdependență și egalitate de drept⁵. De altfel, Rusia sovietică înfrânsese deja principiul egalității, când ceruse - și obținuse - trei voturi în Adunarea Generală a Națiunilor Unite, ca o condiție a aderării sale la această Organizație.

Al doilea eveniment a fost întâlnirea cu marii juriști Alejandro Alvarez și J.G. Guerrero - judecători la Curtea Internațională de Justiție - care m-au convins de rolul elitelor intelectuale în influențarea schimbărilor majore a bazelor cooperării internaționale.

În cazul meu, opiniile lor rezonau cu atât mai puternic, cu cât era singurul mijloc de a aduce o contribuție ca om de știință și român - într-un moment în care țara mea de origine era supusă unei politici totalitare ce interzicea intelectualilor, rămași între frontiere, orice participare științifică neangajată politicește.

Purtam convingerea că dreptul înceta să fie conceput sau creat în afara activităților majore care-i determinau orientările.

Era spațială - și transformările interdisciplinare cărora le-a dat loc - a accelerat dispariția Cortinei de fier și a instaurat libertatea de comunicație și circulație.

Cea de-a doua frontieră, paralelă globului - trasată de navigația aeriană - a fost și ea depășită și reconsiderată, în ceea ce privește dreptul suveran, măsurat în înălțime, în raport cu libertatea de utilizare a spațiului extra-atmosferic și cu cele cinci Convenții și Acorduri care alcătuiesc **Corpus juris aerspatialis**⁶.

⁴ Mateesco, **Individu - Etat - Communauté internationale - Droit international nouveau**, Ed. Pedone, Paris, 1948

⁵ Mateesco, **Le droit international nouveau**, Ed. Pedone, Paris, 1948; **Vers un nouveau droit international de la mer**, Ed. Pedone, Paris, 1950; **De la mer territoriale à l'air "territorial"**, Ed. Pedone, Paris, 1966.

⁶ Acordul privitor la principiile guvernând activitățile statelor în exploatarea și utilizarea spațiului extra-atmosferic, incluzând Luna și alte corpuri cerești (Tratatul spațiului extra-atmosferic), 1967; Acordul privitor la asistarea astronautilor, restituirea obiectelor lansate în spațiul extra-atmosferic, 1968; Convenția

"A fait nouveau, droit nouveau".

Principiile care au consacrat noul **modus vivendi** aerospațial sunt definite, astfel, în Tratatul spațiului extra-atmosferic, aprobat în 1967, de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite și ratificat, apoi, de majoritatea celor 183 membri ai săi:

1. explorarea și utilizarea spațiului extra-atmosferic - incluzând Luna și alte corpuri cerești - se va face pentru beneficiul și interesul statelor, independent de stadiul de dezvoltare economică și științifică și va fi o provincie a umanității;

2. explorarea se va face liberă, fără discriminare, pe bază de egalitate, în acord cu dreptul internațional, accesul liber pe toate corpurile cerești aparținând tuturor;

3. investiția științifică în spațiul extra-atmosferic, incluzând Luna și alte corpuri cerești, va fi liberă, iar statele vor facilita și încuraja cooperarea internațională în această investigație⁷;

4. spațiul extra-atmosferic, incluzând Luna și alte corpuri cerești, nu pot face obiect de apropiere națională, de revendicări de suveranitate pe cale de utilizare sau ocupație ori prin orice alte mijloace⁸;

5. statele membre ale Tratatului spațiului extra-atmosferic sunt obligate în exploatarea spațiului extra-atmosferic, incluzând Luna și alte corpuri cerești, să aplice dreptul internațional, inclusiv Carta Națiunilor Unite, în interesul menținerii păcii internaționale și a bunelor relații⁹.

Principiul utilizării spațiului extra-atmosferic în interesul omenirii întregi va fi reluat, și definit în același an, de reprezentantul Misiunii permanente a Maltei la Națiunile Unite, Ambasadorul Arvid Pardo, într-o notă verbală, asupra viitorului regim al solului și subsolului oceanelor, pe care le considera patrimoniul comun al umanității.

Acest concept comporta cinci elemente eventuale:

1. regiunea în considerare nu poate face obiect de apropiere;

2. toate țările trebuie să participe în administrație;

3. beneficiile rezultate din exploatarea resurselor trebuie să fie împărțite de o manieră activă;

4. regiunea trebuie să fie dedicată pentru scopuri exclusiv pașnice;

5. regiunea trebuie să fie prezervată pentru generațiile viitoare¹⁰.

Tratatul Lunii va reconfirma și completa acest concept, în 1979, precizând că exploatarea și utilizarea Lunii vor fi întreprinse pentru beneficiul și în interesul tuturor statelor, a generațiilor prezente și viitoare, resursele Lunii aparținând întregii umanități, independent de gradul de dezvoltare economică sau științifică¹¹.

Dispozițiile relative la Lună se aplică - în conformitate cu primul articol al acestui Acord - și celorlalte corpuri cerești, în interiorul corpului solar, cu excepția Pământului,

privitoare la răspunderea internațională pentru daune cauzate obiectelor spațiale, 1973; Convenția înregistrării obiectelor lansate în spațiul extra-atmosferic, 1974; Acordul guvernând activitățile statelor pe Lună și alte corpuri cerești (Tratatul Lunii), 1979.

⁷ **Tratatul spațiului extra-atmosferic**, art.I, al.3

⁸ **Idem**, art.II

⁹ **Idem**, art.III

¹⁰ Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Legal Sub-Committee Sixth Session, U.N. Doc. A/AC.105/C.2/SR75 (13 noiembrie 1967).

¹¹ **Tratatul Lunii**, art.IV, al. 1

în afară de norme juridice care ar intra în vigoare în ceea ce privește unele din aceste copruri cerești.

Regimul de libertate de explorare și utilizare a spațiului extra-atmosferic, de abolire a suveranității absolute statale, a cooperării globale, și a proclamării că spațiul extra-atmosferic și resursele sale sunt patrimoniul întregii umanități, prezente și viitoare, se opune celor clasice pe care le combătusem chiar înainte de era spațială.

Rămâne de considerat care sunt limitele fizice la care se aplică noul regim și sub ce formă se poate aplica principiul utilizării economice a spațiului în interesul tuturor popoarelor.

În ceea ce privește frontiera între mediul aerian și cel spațial, nici o delimitare nu este prevăzută în Convențiile ce formează **Aedes materiae**.

Numeroasele sugestii, care au vrut să delimiteze frontiera aeriană (unde ar sfârși suveranitatea) și limita inferioară a mediului spațial (unde s-ar aplica normele spațiale), au invocat diferite rațiuni - tehnice, de securitate, științifice, bazate pe limitele atmosferei până unde pot urca avioanele - plasând frontiera, teoretic, la cca.100 km de la Pământ¹².

Am combătut aceste opinii deoarece activitățile aero-spațiale - fie ele de telecomunicații, prin sateliți, teleobservație, construcții sau industrii spațiale, lansarea de rachete - populate sau nu, precum și transporturile spațiale, se efectuează pornind de la baze terestre.

Am căutat să justific că noul drept și cooperarea mondială sunt de natură aero-spațială și, ca atare - de caracter funcțional.

În consecință, comunicarea și circulația ideilor, a bunurilor materiale și ale persoanelor, nu pot fi divizate prin frontiere imaginare: precum suveranitatea statală capătă un caracter restrâns, funcțional și limitat în special de securitate, libertatea absolută de exploatare aero-spațială capătă și ea un aspect funcțional axat pe cooperarea și conjugarea eforturilor națiunilor terestre spre a-și asigura supraviețuirea: exploatarea și utilizarea mediului aero-spațial aparținând întregii umanități.

Această osmoză, vizuală și auditivă, a urgentat trecerea de la o lume trăind într-un echilibru de teroare la cea - prezentă, de cooperare.

Cât despre aplicabilitatea practică a conceptului de patrimoniu comun al umanității, dreptul novator, oferit de structuri economice de caracter complex - public și privat - al telecomunicațiilor prin sateliți, în special organizația internațională de telecomunicație prin satelit, de vocație mondială, INTELSAT, servește de exemplu.¹³

INTELSAT - ale cărei origini interimare se situează în 1964 - se compune din patru elemente de conducere: Adunarea Părților (State), Întrunirea Semnatarilor (de obicei administrații de comunicații), Consiliul Guvernatorilor și Organul Executiv.

Adunările statelor participante au loc la fiecare doi ani, discută și decid - prin vot suveran, egal - politica de ansamblu a Organizației, Adunările Semnatarilor se întrunesc în fiecare an, tratând probleme administrative și decid prin vot egal, în timp ce Consiliul de Guvernatori - organ permanent - funcționează în mod managerial, pe bază de vot

¹² Mateesco, **Droit, aérospatial**, Ed. Pedone, Paris, 1969, primul capitol, p.7 și urm.

¹³ Mateesco, **Aerospace Law - Telecommunications Satellites**, Ed. Butterworth, Scarborough, 1982, p.115 și urm.

proporțional, ajustat anual, în funcție de utilizarea sistemului de telecomunicații și după o formulă care evită pericolul sau tendințele monopolizatoare ale Marilor Puteri industriale.

Țările în curs de dezvoltare beneficiază de transfer de tehnologie.

Peste 170 de state sau teritorii sunt membre.

Este important de reținut că succesele organizației INTELSAT au convins Rusia sovietică de avantajele economice și de cooperare - organizația regională INTERSPUTNIK, patronată, după 1971, de URSS, cu o rigiditate care îi era proprie, dar cu vot egal de decizie, dovedindu-se complet ineficace¹⁴.

De aceea, în 1979 - când a fost creată organizația INMARSAT - având ca obiect telecomunicațiile maritime (de curând și aeriene) prin satelit - URSS și aliații ei a aderat la noua întreprindere, pe bază de vot ponderat, dându-i de la început o utilizare mondială¹⁵.

După prăbușirea regimului comunist, participarea Rusiei în internațională "Alpha" devenise doar o chestiune de timp.

Exercițiul de arimate al navei "Discovery" cu stațiunea spațială MIR - intervenită la 6 februarie 1995 - încununa eforturile umanității spre cucerirea ultimei frontiere.

În ceea ce privește țara noastră - astfel cum spuneam acum câteva zile într-un discurs ținut la Academia Română - dispariția Cortinei de fier a fost accelerată de succesele erei spațiale, inaugurată de primul "Sputnik", în 1957 și de satelitul american "Explorer", care i-a urmat câteva luni mai târziu, datorită contribuției titanice a lui Wernherr von Braun, părintele rachetelor purtătoare "Saturn V" și al programului "Apollo".

Celebrul inginer german mărturisea că îi datora profesorului din Mediaș, Hermann Oberth "atât steaua... călăuzitoare în viață, cât și primul contact cu aspectele teoretice și practice ale tehnicii zborului spațial"¹⁶

În 1984, cu ocazia a 90 de ani de la nașterea lui Hermann Oberth, Societatea germană a astronauticii conferea - în cadrul congresului "Hermann Oberth - Wernherr von Braun" - medalia de aur "Hermann Oberth" primului astronaut al țării sale natale, Dumitru Prunariu.

În ceea ce privește lucrările mele - la care am avut lipsa de modestie să mă refer, precum și opiniile exprimate în ele - le-am dorit efort și mărturie de contribuție românească și oltenească, dincolo de frontiere, încercând astfel să prezint și pe colegii mei rămași **intru muros**.

Onorată asistență,

Au trecut aproape 40 de ani de la începutul erei aero-spațiale, o epocă salutară pentru omenire.

În ceea ce privește planeta noastră, **Corpus juris aerspatialis** și reglementările aferente au îndepărtat pericolul de anihilare nucleară.

¹⁴ **Idem**, p.141 și urm.

¹⁵ **Idem**, p.149 și urm.

¹⁶ **Istoria aviației române**. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.561 și urm.

Pe de altă parte, modalitățile de cooperare, regională și mondială, pe care le-a facilitat, servesc de exemplu explorărilor și utilizărilor aero-spațiale.

Ajungând pe Lună, în 1969, Neil Armstrong se considera trimisul întregii omeniri.

Convingerea sa că primul pas reprezenta un salt gigantic pentru umanitate este conformă cu principiile elaborate în Convențiile și Acordurile care au prevăzut acest regim - precum și în aplicările practice, deja existente, pe Pământ.

Studiile multidisciplinare - efectuate în 1988 și 1990 de către Universitatea Internațională a Spațiului¹⁷ și de către Academia Internațională a Astronauților¹⁸ confirmă posibilitatea stabilirii primelor colonii permanente pe Lună, în jurul anilor 2020.

Aceste colonii, anticipate, ar fi rămas o **fata morgana** într-un **vacuum juris**, fără adoptarea prealabilă a unui normativ juridic corespunzător.

Natura și evoluția acestui normativ, în asigurarea armoniei și existenței umane, au fost definite - cu mulți ani în urmă - de marele Nicolae Titulescu, în discursul ținut cu ocazia decernării unuia din titlurile de **Doctor honoris causa** care-i încoronau cariera:

"Pacea în ordine - spunea eminentul jurist craiovean - dreptul în perpetuă devenire și în perpetuă legătură cu mersul schimbător al vieții, sufletul omenesc în strădanie continuă de a se realiza pe sine însăși în formele concrete a unei gândiri și unei generozități în continuă ascensiune, iată condițiile pe care le cere ieșirea din haos și viața organizată către care aspiră toți oamenii"¹⁹

Gândire și definiție profetică și vizionară, ea își găsește actualitate și aplicare - la începutul noului veac al ordinei de supraviețuire - atât pe planeta noastră, cât și pe alte astre, spre care se dirijează corabia umană, pe drumul mării aventuri extra-terestre.

Craiova, 23 martie 1995.

¹⁷ **International Lunar Initiative - Organization**, International Space University, Cambridge, USA, Summer 1988, capitolele 3,4,4,3,6 Organizational Factors, 3-25

¹⁸ **The Case for an International Lunar Base**, International Academy of Astronauts, oct.1, 1990, p.46

¹⁹ Ion Grecescu, **Nicolae Titulescu, Documente confidențiale**, Editura Academiei Române, 1992, p.5